

Ανεμοπύρωμα

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Διδάκτωρ Λαογραφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Η παραδοσιακή ιατρική αποτελεί εξαίρετη απόδειξη της ευαισθησίας του λαού μας και του ανώτερου επιπέδου του λαϊκού μας πολιτισμού. Καθρεφτίζει την αγωνιώδη προσπάθεια των απλών ανθρώπων να αποκρούσουν τις φοβερές αρρώστιες και να αποφύγουν τη συγκλονιστική πιθανότητα του θανάτου με τις δικές τους απλές πρακτικές γνώσεις, στηριγμένες στις εμπειρίες των προγόνων τους και συνδυασμένες με μαγικά μέσα.

Το ανεμοπύρωμα (από το άνεμος και πυρός, δηλαδή κοκκινωπός) είναι αρρώστια πολύ γνωστή στη λαϊκή ιατρική.

Είναι οξεία δερματική πάθηση που προκαλεί, όπως δείχνει και το όνομά της, φλόγωση, κοκκίνισμα του δέρματος και μάλιστα του προσώπου, συνοδεύεται δε από υψηλό πυρετό.

Θεωρείται δαιμονική ασθένεια, που απότομα και ξαφνικά μεταδίδεται με τον άνεμο, που συνδέεται, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, με κακοποιές αόρατες δυνάμεις. Τη συναντάμε και με άλλα ετυμολογικά συγγενή ονόματα, όπως ανεμόπυρο, κόκκινο, ανεμικό, ρουσούμπελη, δροσοπούλα, δροσοπίλιο, φτέρη και -κατ' ευφημισμόν- αγαθό.

Το επιστημονικό της όνομα είναι ερυσίπελας (από το ερεύθω που σημαίνει κοκκινίζω) και προκαλείται από στρεπτόκοκκο. Κατά τον καθηγητή κ. Τούντα η φλεγμονή αυτή στο πρόσωπο λέγεται ανεμοπύρωμα επειδή μοιάζει με το χρώμα, που παίρνουν τα μάγουλα όταν εκτεθούν στον κρύο άνεμο.

Μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπισή της, βασικό ρόλο διαδραματίζει το κόκκινο χρώμα, σύμφωνα με τη θεραπευτική αρχή της ομοιοπαθητικής μαγείας «τα όμοια με τα όμοια θεραπεύονται» (similia similibus curantur).

Οι λαϊκές γιάτρισσες πυρακτώνουν πλατύ σίδερο και το σέρνουν ελαφρά και επανειλημμένα στο σημείο που πάσχει. Άλλες τοποθετούν πάνω στη φλόγωση για εννέα ημέρες ύφασμα, κόκκινο πάντοτε, υποκατάστατο της φωτιάς, χρώμα κατεξοχήν της υγείας και της ζωής. Στη συνέχεια, απαγγέλλοντας μαγικές επωδές, ανάβουν πάνω σε αυτό κομμάτια από λινάρι δεμένα σε μικρά ξυλάκια από δαδί.

Το κόκκινο πανί μπορεί να είναι κόκκινο μαντίλι, κόκκινο φέσι, κόκκινη κουβέρτα και στη Μάνη μπογασί, κόκκινη ταινία από τον ποδόγυρο φουστανιού χαιράμενης γυναίκας, δηλαδή γυναίκας που ζει ο άντρας της. Το πανί αυτό έπρεπε να είναι αφόρετο, δηλαδή αχρησιμοποίητο, για να μην έχει μανθεί από προηγούμενη χρήση του.

Η αντίληψη ότι το κόκκινο χρώμα διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην όλη μαγική πράξη φαίνεται σε επωδή της Ηλείας. Η συχνή αναφορά του, ενισχυμένη από τη δύναμη της επανάληψης, φέρνει τη γιατρεία.

*«Τα πύρινα βουνά έχουνε πύρινα κλαριά
Τα πύρινα κλαριά έχουνε πύρινες φωλιές
Οι πύρινες φωλιές έχουνε πύρινα αυγά
Τα πύρινα αυγά έχουνε πύρινα πουλιά»*

Χαρακτηριστική είναι και η επωδή από το Γύθειο, στην οποία η αρρώστια προσωποποιείται και με έμφαση γίνεται πάλι αναφορά στο κόκκινο χρώμα.

*«Ανηφορίζει ο τσοπάνης
μες στα κόκκινα ντυμένους
με την κόκκινή του ράβδο
μες στα κόκκινα τα ρούχα του.
Άξαφνα τον εμποδίζει
Ο Χριστός και η Παναγία
με το δαύλο της φωτιάς
με το κόκκινο μπακίρι
πάνω στις κεντιές το σύρει
κι απ' τον τόπο του τον βγάζει
αυτόν τον κόκκινο τσοπάνη
και με τη φωτιά τον καίει
και καθόλου δεν το λέει.
Τότε σβήνει τ' όνομά του
και γυρεύει τη δουλειά του.»*

Μαρτυρίες από την Πελοπόννησο, την Κέρκυρα, τη Θράκη, την Τήνο, την Κάρυστο, την Κύπρο και το Καστελόριζο δείχνουν ότι, εκτός από το κόκκινο πανί, χρησιμοποιούσαν διάφορα κατά τόπους αντικείμενα και μέσα, όπως μπαμπάκια, τα οποία έκαigan το ένα μετά το άλλο για να φοβηθεί το κακό και να φύγει, πυρακτωμένη δεκάρα, κεριά της Λαμπρής, σίδερο αναμμένο, δεντρολίβανο της Μεγάλης Παρασκευής, κόκκινο κρασί, κόκκινη κλωστή, σταυρό, λιβάνι, λάδι και διάφορα ξόρκια. Πολλές φορές σταύρωναν τρεις φορές τον άνθρωπο που έπασχε με μαυρομάνικο μαχαίρι, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τη μαγική δύναμη του κόκκινου χρώματος με την παράλληλη και ταυτόχρονη χρησιμοποίηση του μαύρου, που θεωρείται χρώμα αποτρεπτικό των κακοποιών και επίβουλων δυνάμεων.

Πέρα από τα μαγικά φίλτρα και τα ξόρκια, τον πρώτο και σημαντικότερο ρόλο διαδραμάτιζε ο γητευτής, ο οποίος με τα σπινθηροβόλα -συνήθως γαλάζια- μάτια του, που ακτινοβολούσαν λάμψη, ενέργεια και μυ-

στήριο, δημιουργούσε υποβλητική ατμόσφαιρα και οδηγούσε τον άρρωστο σε αυθυποβολή, με αποτέλεσμα την άμεση θεραπεία του.

Η Βασιλική Παναγιωτοπούλου γεννήθηκε στη Μεγαλόπολη Αρκαδίας.

Πέτυχε πρώτη στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σπούδασε κλασική Φιλολογία διατηρώντας την υποτροφία του ΙΚΥ κατά τη διάρκεια των σπουδών. Στα φοιτητικά χρόνια ασχολήθηκε με τη συλλογή λαογραφικού υλικού της χώρας μας (τόμοι 2406 και 2802 του Λαογραφικού Σπουδαστηρίου Πανεπιστημίου Αθηνών).

Το 1984 πέτυχε τη μία θέση στην Ελλάδα, την οποία είχε προκηρύξει με πανελλήνιο διαγωνισμό το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών στον Τομέα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και Λαογραφίας. Εργάστηκε πέντε χρόνια στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ασχολήθηκε συστηματικά με τη συγκριτική μελέτη του παραδοσιακού πολιτισμού της Ελλάδας και των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Η διδακτορική της διατριβή χαρακτηρίστηκε μοναδική στον τομέα της Λαογραφίας στην παγκόσμια βιβλιογραφία και θα εκδοθεί τα Χριστούγεννα του 2005. Αναλύει το ρόλο των χρωμάτων στην παραδοσιακή ιατρική, λατρεία, μαγεία, μαντική, μετεωρολογία, γέννηση, γάμο και θάνατο.

Υπηρέτησε στη Μέση Εκπαίδευση και οργάνωσε γιορτές, εκθέσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Για πολλά χρόνια εργάστηκε ως βαθμολογήτρια Πανελλαδικών Εξετάσεων και Διαγωνισμών του ΑΣΕΠ. Το 1997 επιμόρφωσε στα ΠΕΚ τους φιλόλογους της Αττικής στην αρχαία και νέα ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία.

Γνωρίζει γαλλικά, αγγλικά και στενογροφία με το γερμανικό σύστημα Gabelsberger. Έχει λάβει μέρος σε διεθνή συνέδρια Ομηρικής και Οδυσσειακής Φιλολογίας, Γλωσσολογίας, Ιστορίας, Φιλοσοφίας και Θεατρικής Παιδείας.

Εργάζεται στη Γενική Διεύθυνση της ΕΡΤ. Οργανώνει τα προγράμματα της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης και εκπομπές λαογραφικού και φιλολογικού περιεχομένου.

Έχει μια κόρη, τη Μαρία, φιλόλογο. ●